

РОЗДІЛ І. ПРОБЛЕМИ ПОРІВНЯЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

УДК 376-056.45(73)

Марина Бойченко

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0002-0543-8832

Ірина Іонова

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0001-9284-9308

Ірина Чистякова

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0001-8645-510X

DOI 10.24139/2312-5993/2019.06/003-012

ВИХОВНА РОБОТА З ОБДАРОВАНОЮ УЧНІВСЬКОЮ МОЛОДДЮ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ США

У статті схарактеризовано напрями та форми виховної роботи з обдарованою учнівською молоддю з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти США. Подано характеристики обдарованих дітей та молоді з обмеженими можливостями, на позначення яких в англomовній літературі використовується термін «двічі виняткові учні». Окреслено вимоги до навчального середовища, сприятливого для розкриття потенціалу двічі виняткових учнів.

Ключові слова: виховна робота, обдаровані учні з особливими освітніми потребами, двічі виняткові учні, США.

Постановка проблеми. Виховання особистості на засадах Концепції «Нова українська школа» передбачає врахування індивідуальних особливостей кожної дитини, розвиток її унікальних здібностей і талантів. У цьому контексті пріоритетної уваги потребують обдаровані учні з особливими освітніми потребами, які, на жаль, не завжди отримують якісну педагогічну підтримку в закладах загальної середньої освіти через несформовану процедуру ідентифікації. Натомість, у США існує низка освітніх програм, у межах яких надаються освітні послуги та педагогічна підтримка означеній категорії школярів. З огляду на цей факт доцільним бачиться вивчення позитивних концептуальних ідей американського

досвіду організації виховної роботи з обдарованою учнівською молоддю з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти з метою його творчої імплементації в умовах нової української школи.

Аналіз актуальних досліджень. Освіта обдарованих уже протягом багатьох років є предметом наукового інтересу багатьох вітчизняних учених, які досліджували різні аспекти окресленої проблеми як в Україні (А. Балацінова, О. Бобир, В. Демченко, М. Дроботенко, Л. Григорова, Н. Завгородня, О. Зазимко, І. Карпова, О. Коваленко, О. Козлова, О. Кульчицька, Л. Лавріненко, К. Ліневич, А. Лякішева, В. Моляко, О. Музика, Р. Науменко, Ю. Підборський, Н. Поліхун, Л. Прокопів, Л. Радзіховська, Я. Рудик, М. Федоров, С. Фурдуй, Е. Циганкова та ін.), так і за кордоном, зокрема, у США (І. Бабенко, О. Бевз, М. Гальченко, П. Тадеєв, Н. Теличко, А. Сбруєва, М. Сбруєв, А. Чичук та ін.), Великій Британії (М. Кабанець, М. Міленіна, І. Холод та ін.), Канаді (Ю. Гоцуляк, Я. Кульчицька та ін.) та інших країнах світу (О. Бочарова (Польща), В. Волик (Австрія, Німеччина), О. Золотарьова (Ізраїль), С. Кириченко (Австралія), Л. Кокоріна (Іспанія), А. Сагалакова (Італія, Іспанія, Португалія), В. Стрижалковська (Чеська Республіка), Л. Чухно (Німеччина) та ін.).

Разом із тим, освіта обдарованих дітей та молоді із особливими освітніми потребами не знайшла достатнього висвітлення у вітчизняному науковому дискурсі, що й зумовило визначення мети даної наукової розвідки.

Мета статті – схарактеризувати напрями та форми виховної роботи з обдарованою учнівською молоддю з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти в США.

Методи дослідження. Для реалізації мети авторами використано такі методи дослідження: теоретичні – загальнонаукові (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація) та конкретно наукові (метод термінологічного аналізу, за допомогою якого розкрито сутність ключових понять даної наукової розвідки; метод структурно-логічного аналізу, спрямований на виявлення змістово-процесуальних особливостей організації виховної роботи з обдарованими учнями з особливими потребами в загальноосвітніх школах США).

Виклад основного матеріалу. Незаперечним є факт, що в сучасних умовах через загальне погіршення стану здоров'я громадян збільшується кількість обдарованих дітей та молоді з обмеженими можливостями, зокрема: дислексією, порушеннями зору чи слуху, obsesивно-компульсивними розладами, сенсорними розладами, аутизмом, синдромом Аспергера, синдромом Туретта, синдромом дефіциту уваги/гіперактивності

тощо (National Education Association, 2006). У розвинених англomовних країнах, зокрема США, на позначення цієї категорії дітей вживається спеціальний термін – «двічі виняткові» («twice exceptional» або «2e»).

Двічі виняткові учні, згідно з визначенням, поданим Департаментом освіти штату Колорадо, це:

1) учні, які є обдарованими/талановитими в таких сферах:

- загальна чи специфічна інтелектуальна обдарованість;
- специфічні академічні здібності;
- творче та продуктивне мислення;
- лідерські здібності;
- образотворче, театральне чи музичне мистецтво, психомоторні

здібності;

і разом із цим

2) мають певні порушення, визначені за федеральними/штатовими критеріями, на підставі яких учні підлягають навчанню за Індивідуальним освітнім планом (Individual Education Plan – IEP) чи Планом 504, зокрема:

- специфічні проблеми з навчанням;
- значні емоційні порушення, що можуть бути ідентифіковані;
- фізичні вади;
- сенсорні відхилення;
- аутизм;
- синдром дефіциту уваги/гіперактивності (Colorado Department of Education, 2015).

У свою чергу, американські дослідники (Besnoy et al., 2015) виокремлюють три типи двічі виняткових учнів, які навчаються в закладах загальної середньої освіти США:

1) учні, ідентифіковані як обдаровані, які мають незначні порушення психофізичного розвитку (зазвичай непомітні);

2) учні, ідентифіковані як такі, що мають особливі потреби, але не ідентифіковані як обдаровані;

3) учні, які не ідентифіковані ні як обдаровані, ні як такі, що мають особливі потреби.

Перший тип учнів демонструє високі показники IQ або високі навчальні досягнення. Такі діти можуть мати добре розвинене усне мовлення, але поганий почерк чи проблеми з письмом, вони часто дезорганізовані. Через те, що особливості учнів не беруться до уваги, їх здібності не можуть розвиватися повною мірою. Учні, яких визнали такими, що мають особливі потреби, але не ідентифікували як обдарованих, характеризуються лише тим,

до чого вони не здатні, що призводить лише до погіршення ситуації. Такі учні мають, як правило, низькі показники успішності. Через те, що учні означеного типу не отримують відповідних послуг, їх здібності недооцінюються і не розвиваються (Trail, 2011). В учнів третього типу обдарованість та порушення маскують одне одного. Рівень навчальних досягнень є середнім або нижчим за середній. Більшість учителів не помічає високих здібностей таких учнів, оскільки вони просто компенсуються певними порушеннями психофізичного розвитку.

Отже, можемо констатувати, що двічі виняткові – це обдаровані учні з обмеженими можливостями/особливими освітніми потребами. Саме через свою подвійну винятковість обдаровані учні з особливими потребами знаходяться в зоні ризику, оскільки їх освітні чи соціально-емоційні потреби можуть своєчасно не бути визначені й, відтак, не задоволені. Це відбувається, насамперед, через той факт, що певні порушення можуть подавляти прояви обдарованості або, навпаки, обдарованість може маскувати певні проблеми. Як результат, учні мають низькі навчальні досягнення, а їх учителі вважають, що вони не прикладають зусиль чи не цікавляться навчальною діяльністю. Велика кількість двічі виняткових учнів не мають змоги розкрити власний потенціал у повному обсязі, що викликає фрустрацію, яка, у свою чергу, призводить до поведінкових та соціально-емоційних порушень.

У цьому контексті надзвичайно важливим є виявлення двічі виняткових учнів та надання їм педагогічної підтримки. Лідером у ранньому виявленні та наданні педагогічної підтримки двічі винятковим учням є США, де на федеральному рівні визнано необхідність цих заходів. Слід наголосити, що, зважаючи на децентралізований характер освітньої системи, відмінності в наданні педагогічної підтримки двічі винятковим учням в умовах закладів загальної середньої освіти в межах штатів є істотними, тому ми приділимо увагу не стільки порівнянню моделей надання педагогічної підтримки в різних штатах, скільки позитивним здобуткам американського досвіду, що можуть бути корисними для вітчизняної освітньої системи.

У цьому контексті вважаємо за доцільне відзначити, що в американських школах виділяють в окремі категорії двічі виняткових учнів і обдарованих учнів із низьким рівнем успішності без особливих освітніх потреб. Незважаючи на той факт, що поведінкові прояви та результати навчальних досягнень таких учнів є однаковими, їх причини є абсолютно різними, а тому потребують застосування різних підходів в

організації виховної роботи (Reis & Ruban, 2005). Найчастіше в американських закладах загальної середньої освіти використовують комплексний підхід до ідентифікації двічі виняткових учнів, який охоплює психометричні методи дослідження, оцінку поведінки, вивчення портфоліо учня та бесіди.

Під час організації виховної роботи з обдарованими учнями з особливими потребами в школах США значна увага приділяється задоволенню їх соціально-емоційних потреб. Незаперечним є факт, що двічі виняткові учні є більш схильними до асинхронності в соціально-емоційному розвитку, ніж їхні невротичні однолітки. Так, двічі виняткові учні добре усвідомлюють свої сильні та слабкі сторони, вони демонструють підвищений рівень тривожності, низьку самооцінку щодо академічних досягнень, зниження функціональних можливостей унаслідок значних розбіжностей між їх сильними та слабкими сторонами (Reis et al., 2014).

Забезпечення соціально-емоційних потреб двічі виняткових учнів передбачає усвідомлення їх виняткових здібностей і одночасне застосування необхідних допоміжних засобів, терапевтичних втручань та спеціальних методів виховної роботи.

Надзвичайно важливим також є створення безпечного та комфортного навчального середовища, у межах якого здійснюється підтримка розвитку потенціалу обдарованих учнів із особливими освітніми потребами. Американські дослідники Л. Болдвін, С. Омдел та Д. Перелес (Baldwin et al., 2015) визначили основні характеристики безпечного та комфортного навчального середовища для двічі виняткових дітей, зокрема:

- спокійна атмосфера та передбачуваність, визнання індивідуальних особливостей і повага;
- заохочення учнів до розвитку їхнього потенціалу через спеціально організовану стимулювальну діяльність, урахування під час оцінювання сильних і слабких сторін учня, створення гнучких навчальних груп тощо;
- визначення успішності в межах індивідуального прогресу учнів і моделювання компенсаторних стратегій для забезпечення їх соціально-емоційних потреб;
- заборона «навішування ярликів».

Про важливість останньої з виокремлених умов у створенні безпечного й комфортного навчального середовища для двічі виняткових дітей свідчать дослідження (Schroeder-Davis, 1999), у якому доведено, що інтелектуально обдаровані учні, які дістають від однолітків такі ярлики, як «книжковий черв'як», «ботанік» та ін. зазвичай не користуються

популярністю серед однокласників, їх можуть експлуатувати та висувати надзвичайно високі вимоги. Подібною є ситуація і з учнями з особливими освітніми потребами, коли діти отримують прізвиська «тупий», «дурний», «ідіот», що також не сприяє їх соціалізації.

У цьому контексті цікавим є такий метод попередження явища «навішування ярликів», як «мертві слова». Заборонені слова пишуться на невеличких аркушах паперу і розміщуються на дошці оголошень. Учителі можуть використовувати тему в'язниці або кладовища для заборонених у класі слів. За свідченням американських педагогів, даний метод є ефективним, оскільки сприяє створенню атмосфери взаєморозуміння в класному середовищі (Ferguson, 2015).

Повертаючись до питання забезпечення сприятливого середовища для навчання двічі виняткових дітей, вважаємо за доцільне наголосити, що, зважаючи на різноманітність освітніх потреб та обмежень обдарованих учнів, створення єдиного універсального середовища є неможливим. Як приклад, наведемо вимоги до навчального середовища, визначені американським ученим С. Кауфманом, сформульовані відповідно до типів мислення, притаманних двічі винятковим учням.

Таблиця 1

Вимоги до навчального середовища для двічі виняткових учнів із різними типами мислення (Kaufman, 2018)

Учні з аналітичним типом мислення	Учні з глобальним типом мислення
<ul style="list-style-type: none"> • Яскраве світло; • Тиша для концентрації уваги; • Температура в класній кімнаті вища за середню; • Зручно сидіти спокійно; • Рано лягає спати, вранці обов'язково снідає; • Любить читати; • Слідкує за часом; • Охайний та добре організований; • Думки висловлює послідовно 	<ul style="list-style-type: none"> • Тьмяне світло; • Тиша відволікає, потрібен шум на задньому плані; • Температура в класній кімнаті нижча за середню; • Повинен рухатися; • Пізно лягає спати, вранці не снідає; • Читає тільки те, що є найбільш цікавим; • Не слідкує за часом; • Неорганізований, не може знайти свої речі; • Повинен виконувати практичні дії, організовані послідовно

Отже, створення сприятливого середовища на основі окреслених характеристик дозволяє краще задовольнити соціально-емоційні потреби двічі виняткових учнів.

Слід зауважити, що ефективність виховної роботи з обдарованими учнями з особливими потребами залежить від активної участі в цьому процесі всіх зацікавлених сторін. На відміну від України, де в межах загальноосвітніх шкіл із обдарованими учнями, у тому числі і двічі винятковими, працюють класні-керівники та вчителі-предметники, у США з означеною категорією працюють різні категорії вчителів, зокрема:

- учитель у сфері загальної освіти (general education teacher) – педагог, який працює у звичайних класах загальноосвітніх шкіл;
- учитель у сфері спеціальної освіти (special education teacher) – педагог, який працює з дітьми та молоддю зі спеціальними освітніми потребами/обмеженими можливостями, у тому числі й обдарованими;
- учитель у сфері освіти обдарованих (gifted education teacher) – педагог, який працює з обдарованими й талановитими дітьми та молоддю (Бойченко, 2018).

Крім учителів, які безпосередньо беруть участь у вихованні двічі виняткових учнів, поширеним у школах США є створення проблемних груп для роботи з обдарованою учнівською молоддю із особливими освітніми потребами, що складаються з фахівців у сфері спеціальної освіти та фахівців у сфері освіти обдарованих. Спільне розв'язання проблеми двічі виняткової дитини означеними спеціалістами дозволяє не тільки підтримати дитину з особливими освітніми потребами, але й, найголовніше, надати їй всі можливості для розкриття свого потенціалу як обдарованій.

Важливим в організації виховної роботи з двічі винятковими учнями є налагодження співпраці з сім'ями. Батьки є цінним джерелом інформації щодо сильних сторін дитини, її вподобань, наявності творчих здібностей, мотивації, особливостей уваги тощо, що дозволяє вчителям визначити освітню траєкторію, яка найкраще відповідає особливостям двічі виняткової дитини.

Формами співпраці школи та сім'ї у вихованні обдарованої дитини з особливими потребами є індивідуальні очні консультації, телефонні розмови та віртуальні збори в режимі он-лайн. Частота спілкування з батьками варіюється в залежності від проблем конкретної дитини і може бути щотижневою, раз на два тижні, раз на місяць тощо. Користується популярністю журнал спілкування, який дозволяє підтримувати зв'язок із сім'ями двічі виняткових учнів різних провайдерів освітніх послуг для цієї категорії учнів.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. На основі вивчення напрямів та форм виховної роботи з обдарованою учнівською

молоддю з особливими потребами в закладах загальної середньої освіти в США нами визначено прогресивні концептуальні ідеї американського досвіду, що можуть бути використані в практиці вітчизняного шкільництва, зокрема: організація виховної роботи з двічі винятковими учнями на основі чітко розроблених процедур ідентифікації, що дозволяють урахувати сильні і слабкі сторони обдарованої дитини з особливими освітніми потребами та найповніше розкрити її потенціал; створення безпечного та комфортного навчального середовища для двічі виняткових учнів; налагодження співпраці між усіма зацікавленими у процесі виховання двічі виняткових учнів сторонами; створення проблемних груп для фасилітації розвитку здібностей обдарованої учнівської молоді з особливими потребами тощо.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в дослідженні змістово-процесуальних особливостей організації виховної роботи з обдарованою учнівською молоддю з особливими потребами в інших розвинених англomовних країнах з метою визначення інноваційного потенціалу позитивного зарубіжного досвіду задля його імплементації в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

- Бойченко, М. А. (2018). *Теоретичні та методичні засади освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії*. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка (Boichenko, M. A. (2018). *Theoretical and methodological foundations of education of gifted schoolchildren in the USA, Canada and Great Britain*. Sumy: SSPU named after A. S. Makarenko).
- Baldwin, L., Omdal, S. N., Pereles, D. (2015). Beyond Stereotypes: Understanding, recognizing, and working with twice-exceptional learners. *Teaching Exceptional Children, 47* (4), 216-225.
- Besnoy, K. D., Swoszowski, N. C., Newman, J. L., Floyd, A., Jones, P. & Byrne, C. (2015). The advocacy experiences of parents of elementary age, twice-exceptional children. *Gifted Child Quarterly, 59* (2), 108-123.
- Colorado Department of Education (2015). Definition of 2E Students. Retrieved from: <http://www.cde.state.co.us>.
- Ferguson, S. K. (2015). Affective Education: Addressing the Social and Emotional Needs of Gifted Students in the Classroom. In F. A. Karnes & S. M. Bean (Eds.), *Methods and Materials for Teaching the Gifted*, (pp. 479-512). Waco, TX: Prufrock Press.
- Josephson, J., Wolfgang, C., Mehrenberg, R. (2018). Strategies for supporting students who are twice-exceptional. *Journal of special education apprenticeship, 7* (2).
- Kaufman, S. B. (2018). *Twice exceptional: supporting and educating bright and creative students with learning difficulties*. Oxford University Press.
- National Education Association (2006). *The Twice-Exceptional Dilemma*. Washington D.C.: NEA.
- Reis, S. M., Baum, S. M., & Burke, E. (2014). An operational definition of twice-exceptional learners: Implications and applications. *Gifted Child Quarterly, 58* (3), 217-230.

- Reis, S. M. & Ruban, L. (2005). Services and programs for academically talented students with learning disabilities. *Theory Into Practice*, 44 (2), 148-159.
- Schroeder-Davis, S. J. (1999). Brains, brawn, or beauty: Adolescent attitudes towards three superlatives. *Journal of Secondary Gifted Education*, 10 (3), 134-148.
- Trail, B. (2011). *Twice-exceptional gifted children: understanding, teaching, and counseling gifted students*. Waco, Texas: Prufrock Press, Inc.

РЕЗЮМЕ

Бойченко Марина, Ионова Ирина, Чистякова Ирина. Воспитательная работа с одаренной учащейся молодежью с особыми образовательными потребностями в учреждениях общего среднего образования США.

В статье охарактеризованы направления и формы воспитательной работы с одаренной учащейся молодежью с особыми образовательными потребностями в учреждениях общего среднего образования в США. Даны характеристики одаренных детей и молодежи с ограниченными возможностями, для обозначения которых в англоязычной литературе используется термин «дважды исключительные ученики». Определены требования к учебной среде, благоприятной для раскрытия потенциала дважды исключительных учеников.

Ключевые слова: воспитательная работа, одаренные ученики с особыми образовательными потребностями, дважды исключительные ученики, США.

SUMMARY

Boichenko Maryna, Ionova Iryna, Chystiakova Iryna. Upbringing of gifted students with special educational needs in general secondary education institutions in the United States.

The article describes directions and forms of upbringing of gifted students with special educational needs in general secondary education institutions in the United States. Characteristics of gifted children and youth with disabilities are given. The requirements for learning environment, which supports socio-emotional needs of twice exceptional students and helps develop their abilities, are outlined, in particular: calm atmosphere and predictability, recognition of individual characteristics and respect for twice exceptional students; encouraging 2e students to develop their potential through specially organized activities, taking into account their strengths and weaknesses, creating flexible learning groups, etc.; assessing achievements within students' individual progress and modeling compensation strategies to meet their socio-emotional needs; prohibition of labeling.

It is proved that effectiveness of upbringing of gifted students with special educational needs depends on active involvement of all stakeholders in this process, namely: general education teachers, special education teachers, gifted education teachers, psychologists, school councilors, school administration, parents and others. The importance of establishing cooperation with families in organizing upbringing of twice exceptional students is emphasized. Parents can become a valuable source of information about the child's strengths, preferences, creativity, motivation, attention, etc. that allows teachers to determine the educational trajectory that best fits the characteristics of a twice exceptional child. Forms of school-family collaboration in upbringing of a gifted child with special

educational needs include face-to-face consultations, telephone conversations, and online meetings. The frequency of communication with parents varies depending on the problems of the particular child and can be weekly, bi-weekly, monthly, etc.

Based on the study of directions and forms of upbringing of gifted student youth with special educational needs in general secondary education institutions in the USA, we have identified progressive conceptual ideas of American experience that can be used in practice of domestic schooling, in particular: organization of upbringing of twice exceptional students on the basis of identification procedures that address strengths and weaknesses of a gifted child with special needs and fully reveal their potential; creation of the safe favourable learning environment for twice exceptional students; establishing cooperation between all stakeholders of the process of upbringing of twice exceptional students; creation of problem-solving groups for facilitating development of abilities of gifted students with special educational needs, etc.

Key words: *educational work, gifted students with special needs, twice exceptional students, USA.*

УДК 373.5.016:7(377)

Лариса Васильєва

Миколаївський національний
університет імені В. О. Сухомлинського

ORCID ID 0000-0002-9027-8350

DOI 10.24139/2312-5993/2019.06/012-023

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЛАТИНОАМЕРИКАНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ КОМПОЗИТОРСЬКИХ ШКІЛ У КОНТЕКСТІ ІНТЕГРОВАНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано особливості інтегрованої мистецької освіти на прикладі вивчення курсу «Мистецтво (пізнавальна складова)» в коледжі культури і мистецтва як предмету профільної школи. На прикладі теми «Музичне мистецтво Латинської Америки» доведено необхідність глибшого висвітлення тем пізнавальної складової навчальної дисципліни в порівнянні з рівнем стандарту. Висвітлено специфіку розвитку музичного мистецтва Латинської Америки постколоніального періоду, описано причини та особливості багатозаровості музичної культури регіону, схарактеризовано стильові риси провідних композиторів Аргентини, Бразилії, Куби, Мексики.

Ключові слова: *профільне навчання, мистецький заклад освіти, інтегрований курс «Мистецтво», музичне мистецтво Латинської Америки, музичний націоналізм, ацтекський ренесанс.*

Постановка проблеми. Музика Латинської Америки є складовою теми «Мистецтво американського культурного регіону», яка вивчається в